

*GESTALTEN
UIT
ELSWOUTS
VERLEDEN.*

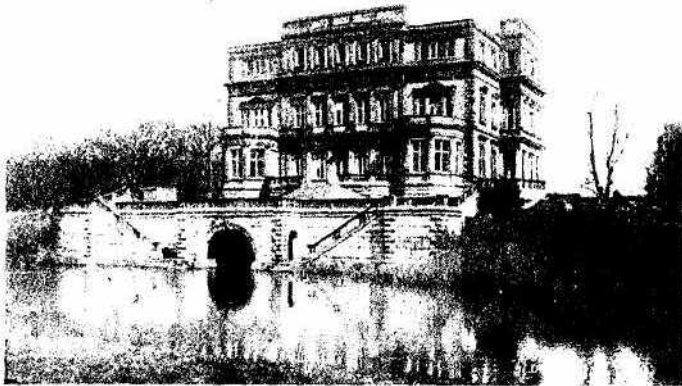
„Zovaak ik de poort van Elswout langskom" — zo ongeveer schreef Potgieter in 1869 aan Busken Huet — „droom ik mij een roman, die hier zou moeten spelen". Het blééf bij dromen; de roman van Elswout bleef ongeschreven. Zijn het niet juist 20 vaak de meest romantische romans die niet worden geschreven, maar alleen maar gedroomd — of geleefd? Romantisch: een term die beter past bij Elswouts verleden is er niet. Het begint met het ruige levensverhaal van Carel Molijn, de zeventiende-eeuwse „twijndersgast" — textielarbeider zouden wij zeggen — die waagt en wint; die zich omhoog werkt, en passant de weduwe trouwt van zijn vroegere meester, schatten verdient in de zeehandel en dan heel Haarlem in stomme verbazing brengt door ver buiten de wallen, in het barre stuifzand van het binnenduin, te gaan bouwen aan de

verwezenlijking van een droom. Links en rechts worden terreinen aangekocht, duinen worden afgegraven, een verbindingsvaart naar de stad gelegd — de Molijnsvaart die later, naar de volgende bezitter, Marselisvaart heten zal. Hij brengt het werk niet ten einde; zijn fortuin gaat weer zo snel verloren als het werd verworven. In 1634 was de spa in de grond gezet; in 1654 komt het bankroet en de Molijns-Hofstede gaat, half voltooid, over in andere handen. En in Haarlem wijst men elkaar op straat een oude, gebogen gestalte: Carel Molijn, op het eind van zijn dagen twijndersgast als weleer, die met zijn mandje onder de arm om zijn dagtaak komt...

Gabriël Marselis heet de nieuwe bezitter. Hij is een Amsterdamse ijzermagnaat, een zeventiende-eeuwse Krupp; in de Noorse oorlog tussen Zweden en Denemarken levert hij kanonnen aan de Denen, terwijl zijn collega Trip de Zweedse leverantie voor zijn rekening neemt.

Op de Amsterdamse Kloveniersburgwal verrijst het Trippenhuus. Rondom Elswout worden in wijde omtrek de kale duinen overdekt door een vorstelijke en kostelijke aanleg van parken, terrassen, berceaux, geschhoren hagen en vijvers, alles in de klassicistische stijl van Lenôtre — rechttoe rechtaan, met passer en liniaal geconstrueerd. Wijd en zijd vermaard is de wintertuin waar ananassen, citroenen, oranjeboompjes en andere exotische gewassen worden gekweekt. En op 3 Juli 1660 komt dan ook een tienjarig Prinsje — twaalf jaar later zal hij Willem III heten — met zijn mama op bezoek „met 13 Koetzen"; hij wordt „onthaalt met een heerlijk Collation, bestaande in kostbaar Servies van raare Confituuren, een Schotel Meloenen, raar Banquet, deftige Fruiten en alles wat nieuw, delicaat en aangenaam was."

Het decor verandert, de tijd gaat voort. Kort na 1750 wordt de streng-symmetrische tuinaanleg van de 17de eeuw vervangen door de romantiserende „Engelse tuinstijl“; golvende gazons, verstrooide boomgroepjes, kronkelende waterloopjes; er komt een „ravijn“ met een „rustieke Zwitserse brug“, een „bosspelonk“ en wat men nog méér aan idyllische en bizarre requisieten wist te bedenken. Na het landgoed komt, in 1805, het huis zelf aan de beurt; in de plaats van het bouwsel uit de dagen van Molijn en Marselis verrijst een nieuw huis in Empirestijl, het werk van de architect Ziesenis. Er komen nieuwe bewoners; driemaal achtereen heeft in de 19de eeuw een Willem Borski op Elswout gezeteld; en het was het Elswout van de Borski's, financiers en landheren van grote allure, dat Potgieter van zijn roman deed dromen.

De laatste — neen: de voorlaatste — episode uit de historie van Elswout echter heeft Potgieter niet gekend. Het was de tijd, waarin wéér een nieuw Huis Elswout — het derde dus — onvoltooid en onbewoond lag temidden van een vrijwel onbetreden landgoed, en juist daardoor sterk tot de verbeelding van zeer velen ging spreken: het geheimzinnig middelpunt van ietwat vaag-romantische verhalen. In opdracht van de derde Willem Borski had de architect Muysken een nieuw huis Elswout gebouwd in neo-rennaissance stijl — een waar paleis van ongekend grootse allure. Maar de laatste der Borski's stierf nog jong, en met hem stierf het geslacht uit. Steeds weer, in zijn historie, was Elswout het middelpunt geweest van joyeus en pompeus festijn; het laatste huis Elswout staat verlaten, en staart met blinde vensters in de stilte van een onbetreden landgoed. Een schilderij van Willink. Zeiden we niet dat het verhaal van Elswout een romantisch verhaal is?

En zie — het is vreemd maar waar — dit keer werd Doornroosje gewekt door het dreunen van Duitse soldatenlaarzen. Veel heeft de bezetter afgebroken; ook in onze omgeving — hier heeft hij gebouwd. De grote, lege ruimte tussen de vier kale buitenmuren werd gevuld en bruikbaar gemaakt voor menselijk bedrijf. Voor zijn oorspronkelijke bestemming lijkt het huis in zijn huidige vorm weinig geschikt — maar wèl voor, laat ons zeggen, een Montessori-Lyceutn. En wie zou zich een romantischer voortzetting van een romantische traditie kunnen voorstellen? ...

H.B.